

si vé še pomagati po izreku sv. Avguština: „Si non es vocatus, fac, ut voceris!“

Toda ravno tega — prave modrosti je Lutru bolj ko vsega drugega manjkalo. Nekteri celo terdijo, da Luter ni bil zdravega uma, da je bil na duhu močno bolan, nekakšno blazen! P. Bruno Schön v svoji zanimivi knjižici „dr. Martin Luter auf dem Standpunkte der Psychiatrie beurtheilt, Wien 1874“ iz njegovih spisov — po préd navedenem pregovoru, da se ptič po petji spozna — dokazuje, da je imel njegov velik um več velikih bolezni: halucinacije, iluzije, blodnoveličje (Grössenwahn), sploh čutniško prenapetost in zmedenost; ter od tod tolik napuh, sebičnost, vertoglavost gledé sv. pisma, brezumno zmerjanje nasprotnikov itd. Ta spis ima tem več veljave, ker je imel pisatelj 19 let priložnost natanjko opazovati raznoverstne norce v veliki deželni blaznici na Dunaji. (Dalje sledi.)

Jernej Kopitar.

i) Deveta borba njegova je bila naboženska in posebej katoliška. — „A Jove principium“ je čislal vže pogan. — „Z Bogom začni vsako delo, da bo dober tek imelo (Incipe cum Deo, qui facientes adjuvat v. ABC-Streit Nr. 27. 2); z Bogom nadaljuj, srečno boš živel (Jam ad ipsius linguae sacrae grammaticam et lexicon accedamus *σὴν θεῶν* v. Glag. Cloz. 44); z Bogom tudi končaj, in prišel boš v sveti raj (Reliqua et futura Deus ipse providebit, penes quem est omnium cura, et coronatio merentis, posteaquam legitime certaverit . . In omnem casum triumphabit quisquis legitime certaverit v. Hesych. 62)“ — pravi kranjski katoličan, piše pravi kerščanski Slovenec.

Iz kmečkega rodu, v deželi dobro katoliški, živel je Kopitar vedno po kerščanski, tudi v Zoisovi hiši — prav po slovanski — v prijaznem občevanju z duhovniki, in kakor sam spoznava (Kl. Schrift. 7), mu duhovenski stan se ni zdel neprijeten, marveč so ga mikale bogoslovne vede; veselilo bi ga bilo vzlasti jezikoznanstvo in zgodovinstvo cerkveno. — In — kaj pač bi bilo vse slovstvo naše slovansko, in posebej naše slovénsko brez sv. pisma, brez knjig cerkvenih, brez pisateljev duhovskih?! — Torej je Kopitar nad vse preslavljal sv. Cirila in Metoda, začetnika našega slovstva staroslovenskega; torej je po vrednosti hvalil naše prve pisatelje novoslovenske, resnično opisovaje njih in njihovih knjig nemilo osodo: „Truber, Dalmatin und Bohoritsch gehörten zu einer Religionspartey, die in diesen Landen dem kraftvollen Willen Ferdinands II. unterlag. Zelotismus hatte sie zu Krainischen Schriftstellern gemacht, ein Unhold, vor welchem die liberalen Musen fliehen. Die erste Folge davon war, dass diese ihre

Vernachlässigung durch Barbarismen rächten, und die zweyte, dass der Hass, der die Protestantische Parthey verfolgte, auch ihre Schriften mit traf (Grammatik d. Slav. Spr. 1808. S. 57)“.

Nekaj v XVI. nekaj v XVIII. veku so bili jeli inovérce vzmagovati si v naši katoliški državi, a vendar še v XIX. za Kopitarja se niso mogli popolnoma sprostiti. Avstriji značaj je bil katoliški, in s cesarjem vred so mnogi državniki in prav veliki učenjaki ponašali se s tem značajem ter se niso sramovali svoje javne zveze z Rimom, s cerkvenim poglavarjem, s papežem. — Tako je na pr. Kopitar velikemu svojemu delu „Glag. Cloz.“ po sv. pismu (Rim. 14, 11) na čelo napisal geslo: „Et omnis lingua confitebitur Deo“. Kot učenjak je čislal vse jezike, in je prijateljsko občeval z učenimi drugovérce brez razločka (Habemus amicos protestantes complures v. Hesych. 71), dokler se niso zadévali po njegovi svésti ob resnico in pravico katoliško, kajti tedaj jim je odgovarjal: „Magis amica Veritas“ (Hes. 45).

Vže omenjena borba se je sukala o ss. Cirilu in Metodu, kterih katoliško in slovansko delovanje mu je bilo jako pri sercu (historiam immortalium horum duumvirum liceat integram servare ab illorum — Krasinski, Stredowsky, Maciejowski, Koller, Schwarz, Stratimirovič, Schaffarik, Palackus itd. — fabulosis amplificationibus .. p. 51), o slovanski liturgiji, o imenovanji in domovanji njenega jezika itd. Kar je terdil po vseh svojih spisih do zadnjega, naznanja ob kratkem v „Prolegomena historica in Evangelia Slavica ecclesiae Remensis“ (v Slav. Bibl. I. str. 58): „... Romana ecclesia non solum prima S. Methodii inauditam novationem, re penitius examinata jam A. 880, plusquam integro seculo ante Russorum conversionem, approbavit, sed etiam Slavis latini ritus missale et breviarium glagoliticum, eadem S. Methodii sacra lingua adornatum, A. 1248 confirmavit; adeo ut utriusque ritus liturgia slavica coeperit in patriarchatu romano, et alterutrius tantum inde tradita continetur in Constantinopolitano, ejusque sobole Russa“. — Ss. Ciril in Metod sta bila pravoverna katoličana (de veteri fide, qualis fuit utriusque Romae ante Photium); sta pričela slovansko liturgijo v Panoniji, ne v Macedoniji; v jeziku karantansko- ali panonsko-slovenskem, ne v bolgarskem; v zvezi s starim Rimom, kjer sta oba bila posvečena za škofa, in kjer je sv. Ciril tudi umerl (vendar 14. febr. 869, kakor iz samih rimskih virov kažeta Palacký i Rački ..; ne 13. febr. l. 868, kakor po Dobrovškem ima še on str. 51. 61), ne z novim Rimom ali Carigradom, kteremu nasprot je nadškof Metod (archiepiscopus .. historia teste .. graecus sed adversarius Photii..) bil pričetnik slovanske službe božje v Panoniji krog l. 870 (ne kakov redovnik, že v 7. stoletji na vzhodu). V teh stvaréh si je bil resnice tako svést, da je nasprotnikom z nekim učenjacom klical dosledno: „Etsi omnes, ego non (p. 48)!“

Ne le Karantanci, tudi Hrovatje in Serbi, sperva celó Bolgari so kerščanstvo dobili iz Rima; in o Maciejowskem pišočem, da so malo da ne vsi rodovi slovanski bili najprej reda gerškega in pod patrijarhom carigrajskim, vzkliknil je pomenljivo: Ss. Cyrille et Methodi, orate pro illo! — Kakor nekdanj Husovci, tako so poznej Lutrovci nagibali se k Gerkom ali Bizantincem zoper Latince ali Rimljane (Byzantinorum liberalitatem non cessant crepare Latinorum aemuli Protestantes v. Proleg. hist. pg. 58. 6); ali — njim se je živo ustavljal Kopitar ter ostro jih poprijemal na ravnost (heterodoxi, hussitae, protestantes Schwarziani, lutherani Vossii, fanatici.. quis nisi aut sycophanta aut fanaticus, sive graecus fuerit sive lutheranus — dari enim et lutheranos fanaticos, quis hodie praesertim nesciat — aures sibi obturet, ne audiat.. historici pleni zeli, sed non secundum scientiam — ducti insanabili odio in ecclesiam occidentalem — vespertiliones protestantes de persecutione papistica lamentantes — justae pugnae impares solent confugere ad calumnias, suspiciones, insinuationes, insidias aliosque quoscunque dolos..), češ, kaj menijo, kaj spijo, kaj ne čujejo? „Cur, putas, malunt somnare, quam vigilare? Imo et vigilant, somnumque nonnisi fingunt: nolunt nimirum tantum beneficium, liturgiam slavicam, primitus deberi Romanae ecclesiae (Hesych. 69)“. — Dasi je goreče ponašal se Kopitar za gotovo povéstnico o slovanski liturgiji; vendar ni hotel pritegniti z novovérci, naj Nemci in Slovani popustijo svojo liturgijo latinsko, kajti po evangeliju se sv. vera uči in razlaguje in sv. zakramenti se, kolikor treba, delijo po domače. v besedi umevni; v staroslovenščini pa bi je ne slišali in ne umeli, kakor sploh tudi stare gerške, sirske, armenske in koptiške ne razumejo (38. 39). — Gledé na to, da nekteri iz naboženske ali verstvene strasti nasprotujejo resnici celó v svetovnih vedah (Dobrovius, Bohemus catholicus..Schaffarik, Slovacus protestans), obžaluje: Tantum religio potuit suadere malorum!

Grajal je Kopitar preoblastne nemške škofe in misijonarje (Salisburgenses et Laureacenses) nasproti slovanskima blagovestnikoma in njunim učencem; grajal vzajemno psovanje med rimskimi katoliki in gerškimi razkorniki (Latin, Šokac, Bunjevac — Vlah, Rkać, Grecaccio); potegoval se časih prav živo za pravoslavne (ut nos primo pro graeco metropolita haberent), za njih narodske in šolske pravice v Avstriji; priporočal jim latinščino, katoliške samostane in redovnike, kateri so ljudstvu v še bolj divjem stanu prekoristni (plus ibi valent boni mores, quam alibi bonae leges), naj bi se i pravoslavni popi nekoliko več učili, da bi znali svojo liturgijo tudi razlagovati, ne le čitati in peti; karal Lutra Martina in njegovo sumnjičenje (a novatore, hieromonacho praeterea uxorato); kazal, da protestantu je duhovnik le „verbi divini minister“, katoličanu je kaj več; da katoliški cerkvi je dolžnost spreobračati krivoverce; pisal zoper

izraz „die stets gehässige Proselytenmacherei“ v popolnoma pravem smislu: „Was ist das euntes in mundum universum praedicate evangelium omni creaturae im Grunde anderes als eine Sendung auf Proselytenmacherei? Was wären wir alle ohne jene Proselytenmacherei, die ja unseren heidnischen Vätern auch gehässig war? Was sind selbst Berichtigungen, was am Ende die ganze Schriftstellerei anderes als Proselytenmacherei? Also die Sache, der Zweck ist naturgemäss und psychologisch nothwendig: und schlechte Mittel, wer vertheidigt die? . . . Wer wirklich Recht hat, muss es ja am Ende auch behalten (Kl. Schrift. 346)“. — Sveto pismo mu je bilo jako v čislih; prebiral ga je v raznih jezikih, in preslavljal v vseh svojih spisih; vsak bogoslovec naj bi po njegovem nasvetu o posvečenji dobil v last biblijo hebrejsko, gerško, latinsko, in v svojem materinem jeziku (Kl. Schrift. 375). — Iskreno je priporočal, naj duhovniki, ljudstvu prvi učitelji, ustavljajo se nemškutarjenju, sami marljivo se učijo, pridno delajo na književnem polji; v ta namen naj se jim napravljajo potrebne učilnice. — Zatorej so ga pa tudi spoštovali katoliški duhovniki, celó visoki cerkveni predstojniki; tako na pr. sta za spomenik na njegov grob koj na prvo povabilo knez Ljubljanski Anton Alojzij Wolf in škof Teržaški Matej Ravnikar poslala vsak po 50 gld. (Novic. 1845 l. 46), in papež Gregor XVI. so ga l. 1843 bili poslavlili s častnim redom sv. Gregorja.

Kdor sedaj pogleda po svetu ter vidi povodenj brezbožno, brezversko, nikař že protirimsko ali protikatoliško, krog in krog, in kdor pomisli, da se je ona davno prej nabirala: ta mnogo lože razumé starega učenega Kranjca borbo nabožensko in posebej katoliško, in njemu se razjasnujejo mnogi hudi primki, s kterimi so pitali Kopitarja pa njegovo slovstveno dejanje in nehanje razni učnjaki, po imenu katoličani, nemški novoverci pa gerški staroverci na pr.: „Thersites, gromovnik, demonski, redkega znanja in ostroumja a tudi redke oholosti in ovadljivosti, Machtspruch der Unkritik, Grillen einer pyrrhonischen Kritik, formularius, kralj vseh slavistov, absolutista itd.“

Nekaj o načrtu za prirodoslovje na srednjej stopnji (3., 4., 5. šolsko leto) ljudske šole.

(Dalje.)

Vetrovi, ločeni po hitrosti in moči.

Veter je včasih tako rahel, da ga komaj čutimo; včasih pa vleče s tako silo, da izdira najdebelejša drevesa s korenino, da celó podira hiše in zvonike. Njegovo hitrost opazujete dobro na klopotcih; ti se